

hogy a személyes tapasztalat keveredik a tudományos nézőponttal. A szerző fontosnak tartja az első világháború alatti és az 1918 utáni források és szakirodalom hangsúlyozását is. Bemutatja az Országos Széchényi Könyvtár egykori első világháborús gyűjteményét, ennek létrehozását, gyarapítását és a körülötte megjelenő problémákat is. Továbbá értékeli a fentiekben említett gyűjtemény történetét. Természetesen nem marad el az 1914 és 1918 közötti magyarországi könyvkiadás és a katonai tábori újságok tárgyalása sem. A könyv szerzője ezután az 1945 előtti memoáirodalom termékeinek magyarázata és a korabeli történészek felelősségkereső munkái mellett szükség-szerűnek tartja a gazdasági szakírók tevékenységének megismerését is. A szerző ezenkívül munkájában kellő hangsúlyt fektet a katonai írók és hadtörténészek tevékenységére és munkáira, valamint az egyes írásművek megjelenéséhez fontos szerepet betöltő Hadtörténelmi Intézet és Múzeum jogelődjeire. A *Hadtörténelmi Közlemények* 1945 előtti – az első világháborúval foglalkozó – írásait részletesen ismerteti a szerző. A *Hadtörténelmi Közleményekben* megjelenő programadások, forrásközlések, tárcák, recenziók bemutatása mellett természetesen nagyobb teret kapnak az egyes tanulmányok. A *Magyar Katonai Közlöny* és a *Századok* folyóiratokban 1945 előtt megjelent – az első világháború témáját tárgyaló – írásművek mellett a nagyközönségnek szánt világháború-történelmi kötetek, az egyes alakulattörténetek és a közoktatási történelemtankönyvek bemutatása sem marad el. A szerző arra is rámutat, miként jelent meg Magyarországon a Horthy-korszakban a népi emlékezet, a hőskultusz és az emlékezetpolitika az első világháború kapcsán, különösen, ha nagy hangsúlyt fektettek a nemzeti egység fontosságára, és az ennek szorgalmazásához nélkülözhetetlen nemzeti nevelésre.

A szerző munkája végén összegzi a leírtakat, majd az irodalomjegyzékből az is

kiderül, hogy a levéltári források mellett hihetetlenül komoly és nagy mennyiségű szakirodalmat használt fel. A könyv végén névmutató és egy angol nyelvű összegzés is található. A munka igényes, szedési hibák, elírások nem találhatók benne, szerkezeti- leg jól felépített és alapos lábjegyzetekkel vannak ellátva.

Szöts Zoltán Oszkár könyve minden- képp nagy értékű, különösen azok számára, akik a jövőben komolyabban szeretnének foglalkozni az első világháborúval. Ők különösen sok hasznos információt meríthetnek ebből a könyvből, ugyanakkor a téma iránt – hobbi szinten – érdeklődők számára is nagyszerű élményt nyújthat az elolvasása, tanulmányozása. Összegzésül a könyvet ajánlom minden olvasó számára.

(Szöts Zoltán Oszkár: *Az első világháború az 1945 előtti magyar történetírásban*. Nézőpontok, műfajok, intézmények. Kronosz Kiadó, Pécs, 2020. 267 oldal)

Cservenka Ferdinánd

TAMÁSI, 1919

Ugyanaz más szemmel – ez is lehetne az alcíme K. Németh András 2019 decem- berében napvilágot látott munkájának, a *Tamási 1919-ben* című kötetnek, amely több űrt is betölt a kortárs historiográfiában. A valódi alcím azonban nem a fent sugallt szentencia, hanem három szó: *Ellenforradalom, vörösteror, fehérterror*. E sorok írója a kötet szerzőjével annak a nemzedéknek a tagja, amely még most sem szokta meg egészen, hogy az említett három kifejezést egymás mellett lássa. Az egyoldalúan torzított, mert propagandacélú történelemok-

tatásban részesült generációk számára a víz alóli felbukkanás felszabadító mélylégzéséhez hasonlítható a pillanat, amikor a történelmünk meghatározó eseményeiről és alakjairól végre lehetett szabadon szólni. (Ez persze meghozta a maga vadhajtásait is, hiszen ha nincsen cenzúra, akkor semmilyen, még szakmai cenzúra sincs. És a történetírás történetében is működő ingaelv a szóban forgó tárgy tekintetében fokozottan érvényesül.)

A *Tamási 1919-ben* egyik kimondott célkitűzése és érdeme szakmai és erkölcsi tekintetben egyaránt, hogy tudatosan tartja távol magát azoktól a politikailag motivált érzelmi hullámoktól, amelyek száz éve homályos tükként akadályozzák a tisztánlátást. „Szándékosan igyekeztem ki-

szakadni – száz évvel azok után – az eseményekre a közbeeső idő alatt rátapadt értelmezési keretektől és emlékezetpolitikai útvesztőkből, már csak azért is, mert a téma erősen átpolitizált, nem utolsósorban annak köszönhetően, hogy 1919 óta több, ellentétes irányultságú politikai terrort is megtapasztalhatott az ország. Ennek megfelelően megpróbáltam leszámolni a témát érintő mindkét oldali mítoszteremtési kísérletekkel is” – fogalmaz a szerző könyve előszavában.

Ám a kötetet nem kizárólag, és nem is elsősorban ezért érdemes kézbe venni és elolvasni. Kifejezetten ajánlott azok számára, akik a fát is látni akarják, akárcsak az erdőt. A rendkívüli alaposágú munka (mintegy hetedfélszáz lábjegyzettel) ugyanis – ahogy a címéből gondolni lehet – elsősorban helytörténet nemzeti történelmi keretben. (Akit ért már csalódás, amikor a képernyőn egy szép, összetett képre ráközelített, és egy apró kis alak vagy tárgy ahelyett, hogy kibontakozott volna, néhány

ormótlan pixelre hullott, az tudja értékelni a részletek jelentőségét.) K. Németh András a „mikrotörténelem eszközeivel” a kezében szinte óráról órára dolgozza fel az eseményeket, nem elveszve, sokkal inkább rendet téve a részletekben. Teszi ezt tamásiként magabiztos helyismerettel, korabeli és mai utcanevekkel, a ma is álló épületek pontos beazonosításával, illetve az azóta elpusztult épületeket is említve. Így válik Tamási számos szeglete a forgalmas főtértől az eldugott utcácskáig egy véres történelmi dráma színpadjává, ahol az épp arra járó számára kézzel fogható közelségbe kerül a megleveledett történelem.

Az igazi „csemege” azonban a fényképekkel is jelenvaló, szinte hús-vér valóságban is megszólaló szereplőgárda. A vörös és fehér oldal fő- és mellékszereplői és statisztái egyaránt mint megannyi miniportré ugranak elő az esettanulmány lapjairól. Nemcsak mozognak, cselekszenek, hanem valóban meg is szólalnak e képzelt pódiumon. A több rövidebb-hosszabb idézetten túl egy külön függelék tartalmazza a nagyobb lélegzetvételű visszaemlékezéseket. Ez a személység egyfelől a történelmi munkákra ritkán jellemző bensőséges viszonyt teremt könyv és olvasó között, másfelől viszont kiváló lehetőség, hogy a szerző az ütköztetés módszerével éljen anélkül, hogy neki állást kéne foglalnia. Jelen írás kiinduló gondolatához visszatérve: az egyes tanúvallomásokból, emlékezésekből vagy naplóbejegyzésekből is kiviláglik, hogy mennyire nem mindegy, melyik oldalról látja az ember ugyanazt más-más szemmel, hát még, hogy tettese vagy áldozata-e az eseménynek. Íme, egy példa a békésebb jelenetek közül; idézet a könyvből:

„Május 1-jén a községben felvonulást tartottak, amelyen az ünneplő közönség mellett részt vett a pártvezetőség, a szakszervezetek, a vörösőrszázad, a tűzoltószázad, a fúvószenekar, a földmunkások, a szellemi és közalkalmazottak csoportja, egy 15 fős lovasbandérium, valamint 500 fehér ruhás leány

is. A vásártéren 400 fő jelenlétében »népünnepélyt« tartottak, ahol a Marseillaise és a »proletárinduló« elhangzása után szavaltatok következtek [...]. A majálisról egy 1932. évi polgári per [...] is megőrzött részleteket. E szerint a vásártérre vonulás nem önként történt, hanem dobszó útján rendelték el. A fúvószenekar és polgári iskolás diákok »proletárdalokat« adtak elő (de egy Petőfi-vers is elhangzott), amelyeket Mayer József tanított be kényszerűségből.”

Szintén a személyes vonást erősíti, hogy az országos nagypolitika részeként bemutatott helyi történéseknek az általános, vagy ha úgy tetszik globális eszmei, politikai motivációin túl a tanulmány rámutat az egyes embert motiváló okokra is. Egy bármekkora történelmi esemény is szükségszerűen hétköznapi „kisemberek” sokaságából áll, akiknek, bár fontosak az eszmék, megvan a saját egyszerűbb, földhözragadtabb szempontjaik. Ez derül ki például A tamási ellenforradalom fejezet Az események okai című alfejezetéből, illetve annak idézett visszaemlékezéseiből: „Az udvaron álltunk, mi hárman nagyobbacska gyermekek, fogtuk anyánk szoknyáját, a 2 éves [...] a karján ült. Egyik bitang 3 gránátot fogva azzal fenyegetőzött, felrobbantja a házat. Erre éktelen sírásba kezdtünk. A riogatás abbamaradt, majd lepedőbe fogva ágyneműt, ruhaféléket kezdtek kihordani és három nagy bödön zsírt. Ezt követően 5 ökröt és 1 üszőt vezettek ki az istállóból. [...] A fenti idézetek fényében nem férhet kétség ahhoz, hogy a többnyire egyszerű földművesekből álló felkelők nem elsősorban ideológiai okokból tették kockára az életüket, hanem a négy évig tartó háború által különben is megtépázott javaikat, családjuk megélhetését igyekeztek óvni...”

Talán az idézett részekből is felsejlik, hogy a Tamási 1919-ben lebilincselő kiegészítő olvasmány a szakmának és a történelem iránt érdeklődő laikusnak egyaránt. A mögöttünk álló 100. évforduló okkal-joggal irányította a figyelmet újból a Tanácsköztársaságra. Ennek az újra felkelt figye-

lemnek a része az itt megidézett munka is, amely ugyanakkor arra is rámutat, hogy a témában akad még bőven feltárni, kutatni való terület. Hiszen aligha állítható, hogy az országos eseményekben hasonló súllyal szereplő települések mindegyikéről készült volna ilyen igényes, minden részletre kiterjedő tanulmány.

(K. Németh András: Tamási 1919-ben. Ellenforradalom, vörösteror, fehérterror. Tamási Helytörténeti Alapítvány, Tamási, 2019. 144 oldal)

Papp István Gergely

TRIANON-OLVASÓKÖNYV

Ady Endrétől Márai Sándorig ível ez a szöveggyűjtemény Trianon jegyében. Ady 1918 novemberében írja meg utolsó versét, az Üdvözet a győzőnek címűt, melyben szinte esdekelve könyörög a győztes hatalmaknak: „Ne tiporjatok rajta nagyon, / Vér-vesztes, szégyen, szép szívünkön”. De bizony nagyon is tapasztak rajta, többszörösen is érvényesítették a „Jaj a legyőzötteknek!” elvét. Világhírű írónk, Márai Sándor igyekezett jelen lenni minden magyarlakta terület visszaadásánál, ma már csak elképzelhető, de meg nem érthető az az örömteli lelkesedés, ahogy 1938-ban és 1940–1941-ben a magyarok fogadták a történelmi igazságszolgáltatást. Az író megörökíti ezt az eufóriát, melyből részleteket közlünk.

S aztán egy gyönyörű novella, már-már örömmóda Fekete Istvántól. Olvashatjuk Móricz Zsigmond tudósítását a trianoni határnyitásról. Az író 1938. november 2-án Budapestről Sátoraljaújhelyre utazott, hogy személyesen legyen jelen „az utolsó történe-

